

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 13, Αρ. 5 (2026)

ICODL2025

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

13ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

ISBN: 978-618-5335-31-1

Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση:

Οι Δεξιότητες του 21ου Αιώνα & η Πρόκληση της Τεχνητής Νοημοσύνης

ΤΟΜΟΣ 5

5-7/12 2025

ΕΑΠ Πάτρα & Εξ Αποστάσεως

Οι παιδαγωγικές δυσκολίες στην εφαρμοσμένη εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση την εποχή της πανδημίας: προβληματισμοί για το μέλλον

Δέσποινα Στύλα

doi: [10.12681/icodl.8222](https://doi.org/10.12681/icodl.8222)

Copyright © 2026, Δέσποινα Στύλα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

**Οι παιδαγωγικές δυσκολίες στην εφαρμοσμένη εξ αποστάσεως σχολική
εκπαίδευση την εποχή της πανδημίας: προβληματισμοί για το μέλλον**

**Pedagogical challenges in applied distance school education during the pandemic
era: reflections for the future**

Δέσποινα Στύλα

Μέλος Ε.Δ.Ι.Π., Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική - Πρακτική Άσκηση
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
despostyla@uth.gr

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα, με αφορμή τον προβληματισμό για τον σχεδιασμό και την οργάνωση της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, διερευνά τις παιδαγωγικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά την πανδημία. Μέσω βιβλιογραφικής επισκόπησης και ανάλυσης περιεχομένου 67 πρωτογενών ερευνών, αναδεικνύονται προβλήματα όπως η διαχείριση του χρόνου, η εύρεση κατάλληλου υλικού, ο σχεδιασμός διδασκαλίας, η έλλειψη αλληλεπίδρασης και η αξιολόγηση των μαθητών. Κεντρικό συμπέρασμα αποτελεί η ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για την ενίσχυση της ετοιμότητας σε μελλοντικές συνθήκες εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Λέξεις-κλειδιά

εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, πανδημία, παιδαγωγικές δυσκολίες, ετοιμότητα.

Abstract

This study was prompted by reflections on the planning and organization of distance school education and the pedagogical challenges it posed during the pandemic, with a view to future preparedness. Using bibliographic review and thematic content analysis of 67 primary studies, we investigate the pedagogical difficulties faced by

teachers in Primary and Secondary Education during the implementation of distance learning. According to teachers' perspectives, challenges included lesson design, appropriate material selection, time management, student assessment, and lack of interaction and interpersonal relationships. A key conclusion is the urgent need for further teacher training in distance education to enhance future readiness.

Keywords

Distance learning, pandemic, pedagogical difficulties, preparedness.

Εισαγωγή

Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε σημείο καμπής για την εκπαιδευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα, επιταχύνοντας την υιοθέτηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες. Η αιφνίδια εφαρμογή της για πρώτη φορά στην ελληνική εκπαίδευση προκάλεσε έντονους προβληματισμούς και λειτούργησε ως αφετηρία για σημαντικό αριθμό επιστημονικών ποιοτικών και ποσοτικών ερευνών, που εξετάζουν το περιεχόμενο, τις μεθόδους και τις προκλήσεις της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στα ελληνικά σχολεία. Η παρούσα ποιοτική μελέτη εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο αυτών των ερευνών και επικεντρώνεται στο εξής βασικό ερώτημα: ποιες παιδαγωγικές δυσκολίες αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως σχολικής διδασκαλίας κατά την πανδημία; Η ερευνητική προσέγγιση επικεντρώνεται κυρίως σε παιδαγωγικούς παράγοντες (βλ. πιο κάτω).

Μάλιστα, η επιλογή να διερευνηθεί η παιδαγωγική διάσταση της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης καθιστά την παρούσα έρευνα ουσιαστική και αναγκαία, καθώς όπως επισημαίνει ο Αναστασιάδης (2020, σ. 35) κατά τη διάρκεια των δύο φάσεων της πανδημίας (βλ. το ιστορικό πιο κάτω) δόθηκε υπερβολική έμφαση στην τεχνολογική πλευρά της διδασκαλίας, ενώ απουσίαζε ένα σαφές παιδαγωγικό πλαίσιο. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μια απλοϊκή, σχεδόν μηχανιστική υιοθέτηση του παραδοσιακού σχολικού ωρολογίου προγράμματος, με αποτέλεσμα την περιορισμένη αλληλεπίδραση ανάμεσα σε διδάσκοντα και διδασκόμενο, καθώς και την εμφάνιση φαινομένων όπως η «κλειστή οθόνη», που καταδεικνύουν έλλειμμα

εμπλοκής και συμμετοχής των μαθητών. Συνεπώς, η συστηματική αποτίμηση αυτής της εμπειρίας κρίνεται αναγκαία, ώστε να ενισχυθεί η ετοιμότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και να βελτιωθεί η ποιότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε μελλοντικά σενάρια έκτακτης -και μη- ανάγκης.

Ιστορική αναδρομή στην εποχή της πανδημίας

Στις 10 Μαρτίου 2020 η Ελληνική Κυβέρνηση ανακοίνωσε την αναστολή της λειτουργίας όλων των εκπαιδευτικών δομών με φυσική παρουσία, από τις 11 έως τις 24 Μαρτίου 2020, στο πλαίσιο της προσπάθειας περιορισμού της διασποράς του COVID-19 (Υ.ΠΑΙ.Θ, 2020). Η αναστολή αυτή παρατάθηκε μέχρι τις 10 Μαΐου 2020, σύμφωνα με νέα απόφαση (Δ1α/ΓΠ.οικ.24343/10.4.2020). Ακολούθως, με απόφαση της Υπουργού Παιδείας (57233/Υ1/15.5.2020, ΦΕΚ Β' 1859/15-05-2020), οι σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έλαβαν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν σύγχρονη εξ αποστάσεως διδασκαλία μέσω της δωρεάν διαδικτυακής πλατφόρμας Webex. Για την ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, χρησιμοποιήθηκαν οι πλατφόρμες e-class και e-me, που παρέχονται από το Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο. Τέλος, με κοινή υπουργική απόφαση (63314/ΓΔ4/26-5-2020, ΦΕΚ Β' 2026/27-5-2020), ορίστηκε η επανέναρξη της λειτουργίας όλων των σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης την 1η Ιουνίου 2020, και παράλληλα αποφασίστηκε η παράταση του σχολικού έτους έως τις 30 Ιουνίου 2020. Στο πλαίσιο της δεύτερης φάσης της πανδημίας, το νέο σχολικό έτος ξεκίνησε καθυστερημένα στις 14 Σεπτεμβρίου 2020, με την εφαρμογή αυξημένων μέτρων προστασίας σε όλες τις σχολικές μονάδες, όπως ορίστηκε από την Κοινή Υπουργική Απόφαση Δ1α/ΓΠ.οικ. 53452/31-08-2020 (ΦΕΚ Β' 3630/31-08-2020). Παρά τα μέτρα, με την ΚΥΑ Δ1α/ΓΠ.οικ. 72989 (ΦΕΚ Β' 5043/14-11-2020), ανεστάλη εκ νέου η δια ζώσης λειτουργία των σχολείων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μέχρι και τις 7 Ιανουαρίου 2021. Τα σχολεία επαναλειτούργησαν τελικά στις 11 Ιανουαρίου 2021. Αργότερα, λόγω της επιδημιολογικής κατάστασης, αποφασίστηκε νέο γενικευμένο κλείσιμο όλων των σχολικών μονάδων, με εξαίρεση την Ειδική Αγωγή, στις 12 Μαρτίου 2021, σύμφωνα με την απόφαση 29657/ΓΔ4/12-03-2021. Η αρχική χρονική πρόβλεψη των δύο εβδομάδων αναθεωρήθηκε, με αποτέλεσμα τα σχολεία να παραμείνουν κλειστά έως και τις 10 Μαΐου 2021 (Υπουργείο Παιδείας, 2021). Στο πλαίσιο της πρωτόγνωρης

συγκυρίας για τα ελληνικά εκπαιδευτικά δεδομένα το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων όρισε τους δύο βασικούς τύπους εξ αποστάσεως διδασκαλίας α) την σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση και β) την ασύγχρονη μορφή διδασκαλίας (βλ. πιο κάτω).

Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕΞΑΕ): οριοθέτηση

Σύμφωνα με τις αρχές της εκπαιδευτικής τεχνολογίας η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (ΕΞΑΕ) είναι ένα οργανωμένο μοντέλο μάθησης που στηρίζεται συνήθως σε τεχνολογικά μέσα και προσφέρει εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε άτομα που μελετούν ανεξάρτητα, απομακρυσμένα από τον εκπαιδευτή τόσο χωρικά όσο και χρονικά (Jarvis, 2004, σ. 224). Ακόμη, σύμφωνα με τους Ματραλή και Λυκουργιώτη (όπως παρατίθενται στην Παπαδημητρίου, 2020, σ. 51), πρόκειται για μια εκπαιδευτική μεθοδολογία που εφαρμόζεται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, όπου ο εκπαιδευόμενος δεν βρίσκεται στον ίδιο χώρο με τον εκπαιδευτικό, χρησιμοποιεί κατάλληλα σχεδιασμένο υλικό και υποστηρίζεται συστηματικά με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών. Σε συνέχεια των παραπάνω, οι Ιωακειμίδου κ.α. (2021, σ. 80) επισημαίνουν ότι, παρόλο που η τεχνολογία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ΕΞΑΕ, το επίκεντρο της διαδικασίας πρέπει να είναι παιδαγωγικό και η προσοχή πρέπει να στρέφεται στην παιδαγωγική αξιοποίηση των τεχνολογιών, στη βελτίωση του περιεχομένου και του πλαισίου διδασκαλίας, καθώς και στην ενίσχυση των μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση (ΕΞΑΣΕ): οριοθέτηση

Όπως προκύπτει από τη σχετική βιβλιογραφία και σύμφωνα με την Παπαδημητρίου (2018, σ. 87) η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση (ΕΞΑΣΕ), αναφέρεται σε μία μορφή διδασκαλίας που προσφέρεται σε μαθητές στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δημόσια ή ιδιωτική, αξιοποιώντας τις τεχνολογίες για την κάλυψη σύγχρονων εκπαιδευτικών αναγκών. Κατά την Βασάλα (όπως αναφέρεται στην Παπαδημητρίου, 2018, σ. 85) υπάρχουν δύο είδη ΕΞΑΣΕ: η ανεξάρτητη, που λειτουργεί εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, και η συμπληρωματική, που εφαρμόζεται παράλληλα με αυτό, προσφέροντας υποστήριξη

στους μαθητές και διευρύνοντας τις μαθησιακές τους δυνατότητες, ακόμα και εκτός αναλυτικού προγράμματος.

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι η εφαρμογή της ΕΞΑΣΕ στην Ελλάδα ξεκίνησε ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα, με στόχο να προσφερθεί πρόσβαση στην εκπαίδευση σε μαθητές απομακρυσμένων περιοχών (Βασάλα, 2005), ωστόσο, κατά την πανδημία COVID-19, η ΕΞΑΣΕ απέκτησε νέο ρόλο, καθώς λειτούργησε ως εργαλείο για την αποκατάσταση της επικοινωνίας και της εκπαιδευτικής σχέσης μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, έπειτα από την αναστολή λειτουργίας των σχολείων (Ιωακειμίδου κ.α., 2021, σ. 81) και εφαρμόστηκε σε δύο κύριους άξονες: 1. Ασύγχρονη διδασκαλία μέσω των πλατφορμών e-class και e-me, 2. Σύγχρονη διδασκαλία μέσω της πλατφόρμας Webex Meetings. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναδύθηκε και ο όρος «Επείγουσα εξ Αποστάσεως Διδασκαλία» (Emergency Remote Teaching). Ο όρος αυτός αναφέρεται στη γρήγορη μεταφορά της δια ζώσης διδασκαλίας σε ψηφιακά περιβάλλοντα εξαιτίας κρίσεων, όπως η πανδημία, με στόχο τη διατήρηση της μαθησιακής συνέχειας (Hodges, Moore, Lockee, Trust & Bond, 2020).

Σε συνέχεια των παραπάνω και όπως ήταν αναμενόμενο, η εφαρμογή της ΕΞΑΣΕ κατά την πανδημία και η επιτακτική ανάγκη για μετάβαση από την δια ζώσης στην επείγουσα εξ αποστάσεως εκπαίδευση πυροδότησε ένα διεθνές επιστημονικό ενδιαφέρον και αύξησε την επιστημονική ενασχόληση με την ΕΞΑΕ, ιδιαίτερα όσον αφορά την παιδαγωγική της διάσταση. Σε αυτό το σημείο, η Μανούσου (2021, σ. 45) υπογραμμίζει τη σημασία του παιδαγωγικού σχεδιασμού σε καταστάσεις κρίσης, όπως η πανδημία ή τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Τονίζει ότι είναι απαραίτητο να σχεδιάζεται εκ των προτέρων το πώς θα οργανωθεί η μαθησιακή διαδικασία για κάθε γνωστικό αντικείμενο: τι θα γίνει με τα εργαστηριακά μαθήματα, πώς θα δομηθεί το ωρολόγιο πρόγραμμα, ποιο υλικό θα χρησιμοποιηθεί και ποιος θα είναι ο ρόλος των γονέων. Στην ίδια γραμμή ο Αναστασιάδης (2020, σ. 40) θεωρεί πως σε συνθήκες «ασύμμετρης απειλής», ο ρόλος της ΕΞΑΕ είναι να διατηρήσει ζωντανή τη διαδικασία της μάθησης. Σε πρακτικό επίπεδο, αυτό συνεπάγεται ότι: α) πρέπει να λειτουργεί ως μέσο επανασύνδεσης μαθητών και εκπαιδευτικών, ενισχύοντας τη συναισθηματική και κοινωνική παρουσία, β) πρέπει να συμβάλλει στη διατήρηση της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών, γ) πρέπει να βοηθά τους μαθητές να επανασυνδεθούν με το

σχολικό πρόγραμμα (μέσω επανάληψης, εμβάθυνσης και αναστοχασμού), με σκοπό να αναπτύξουν μεταγνωστικές δεξιότητες και στρατηγικές μάθησης.

Στο πλαίσιο αυτό της παρούσας μελέτης, η παιδαγωγική διάσταση της ΕΞΑΣΕ προσεγγίζεται με βάση τις θέσεις των Μανούσου (2021) και Αναστασιάδη (2020), επικεντρώνοντας την ανάλυση στους εξής δύο βασικούς άξονες: α) τη συναισθηματική και κοινωνική παρουσία, η οποία αφορά την επικοινωνία μεταξύ μαθητών και δασκάλων, αλλά και μεταξύ των ίδιων των μαθητών και β) τη γνωστική παρουσία, που σχετίζεται με τη σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα, την επεξεργασία του περιεχομένου και τη μαθησιακή διαδικασία.

Προκλήσεις στην Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση (ΕΞΑΣΕ)

Καθώς, λοιπόν, η εφαρμογή της ΕΞΑΣΕ κατά την πανδημία αποτέλεσε μελέτη περίπτωσης, ενδιαφέρον αποκτά η άποψη του Σοφού (2021, σ. 48) ότι κατά την περίοδο της πανδημίας, η εφαρμογή της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης, δεν οδήγησε σε αποτελεσματική μαθησιακή διαδικασία. Αν και το Υπουργείο Παιδείας επεδίωξε να διατηρήσει τη σύνδεση των μαθητών με τη σχολική κοινότητα, οι λύσεις που προτάθηκαν είχαν κυρίως τεχνικό και διαχειριστικό χαρακτήρα, εστιάζοντας στη χρήση των ψηφιακών πλατφορμών χωρίς να δοθεί η απαραίτητη έμφαση στη δημιουργία ενός ουσιαστικού και παιδαγωγικά στοχευμένου μαθησιακού περιβάλλοντος. Αυτό είχε ως συνέπεια την ενίσχυση παραδοσιακών μορφών διδασκαλίας, με τον εκπαιδευτικό στο επίκεντρο και τους μαθητές σε παθητικό ρόλο, χωρίς ουσιαστική αλληλεπίδραση. Επιπρόσθετα, παρουσιάστηκαν προβλήματα που σχετίζονταν με την ασυνέπεια και την αστάθεια του ημερήσιου και αναλυτικού προγράμματος, καθώς και με τη μη διαθεσιμότητα όλων των εκπαιδευτικών (Karalis, 2020, σ. 126).

Επιπρόσθετα, ένα βασικό ζήτημα που αναδείχθηκε αφορά και την παιδαγωγική αξιοποίηση της τεχνολογίας. Αυτό δεν είναι άγνωστο καθώς όπως επισημαίνει ο Αναστασιάδης (2014, σ. 6), συχνά παρατηρείται ότι η χρήση των ΤΠΕ εστιάζει περισσότερο στη διαχειριστική και τεχνική πλευρά, παρά στη διαμόρφωση ενός παιδαγωγικά λειτουργικού πλαισίου μάθησης. Με αυτόν τον ισχυρισμό συμφωνεί και ο Λιοναράκης (2006, σ. 21) υποστηρίζοντας ότι δεν είναι τα τεχνολογικά μέσα από μόνα τους που καθορίζουν την ποιότητα της διδασκαλίας, αλλά οι παιδαγωγικές

επιλογές που σχετίζονται με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού.

Εν συνεχεία, για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, ο Bates (όπως αναφέρεται στη Μανούσου, 2021, σ. 54) τονίζει την αναγκαιότητα της κατάλληλης οργάνωσης και προετοιμασίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τόσο στη σύγχρονη όσο και στην ασύγχρονη μορφή της, δίνοντας έμφαση σε έναν καλά δομημένο εκπαιδευτικό σχεδιασμό που ενσωματώνει τις παιδαγωγικές αρχές και δεν περιορίζεται σε τεχνολογικές λύσεις, αποτελώντας έτσι, κρίσιμο παράγοντα για την επιτυχημένη εφαρμογή της ΕΞΑΣΕ.

Μεθοδολογία

Η παρούσα βιβλιογραφική μελέτη βασίζεται σε 67 επιλεγμένες έρευνες (βλ. Παράρτημα), οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών πηγών, από αυτές, έντεκα (11) άρθρα προέρχονται από πρακτικά συνεδρίων με σύστημα τυφλής αξιολόγησης και διεθνή αριθμό ISSN, ενώ εννέα (9) δημοσιεύθηκαν σε επιστημονικά περιοδικά με ανώνυμη κρίση. Επιπλέον, αξιοποιούνται τρεις (3) μελέτες δημόσιων φορέων και σαράντα τέσσερις (44) διπλωματικές εργασίες μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Το κοινό θεματικό πεδίο όλων αυτών των πηγών είναι οι παιδαγωγικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά την εφαρμογή της επείγουσας εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης την περίοδο της πανδημίας. Η επισκόπηση δεν περιορίζεται στη συλλογή σχετικών ερευνών, αλλά επεκτείνεται στην κριτική σύνθεση και αξιολόγηση του περιεχομένου τους, με σκοπό την εις βάθος διερεύνηση των παιδαγωγικών δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά την εφαρμογή της επείγουσας εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης.

Μάλιστα, σύμφωνα με την Χατζηνικήτα (2013), η ευρεία και ορθολογική χρήση κατάλληλων πηγών ενισχύει την ποιότητα μιας ερευνητικής εργασίας και στο πλαίσιο αυτό, επιλέχθηκαν πηγές δημοσιευμένες την τριετία 2020–2022, με βασικό κριτήριο τη σαφή αναφορά στις δυσκολίες που συνάντησαν οι εκπαιδευτικοί κατά την περίοδο εφαρμογής της ΕΞΑΣΕ. Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε με λέξεις-κλειδιά σχετικές με το αντικείμενο της μελέτης (όπως: «πανδημία», «εξ αποστάσεως σχολική

εκπαίδευση», «προβλήματα εκπαιδευτικών») και η ερευνήτρια απέκλεισε τις πηγές που εστίαζαν αποκλειστικά σε τεχνολογικές δυσκολίες ή αφορούσαν την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά, από τον Ιούνιο έως τον Οκτώβριο του 2024, με χρήση επιστημονικών βάσεων δεδομένων (Scopus, Google Scholar) και πλατφορμών ακαδημαϊκής δικτύωσης (ResearchGate, Academia.edu). Η επεξεργασία του υλικού πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, και ειδικότερα μέσω θεματικής ανάλυσης. Πιο συγκεκριμένα, η θεματική ανάλυση όπως περιγράφεται από τους Braun και Clarke (2012, σ. 57) επικεντρώνεται στην αναγνώριση, οργάνωση και ερμηνεία επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος, με στόχο την ανάδειξη κρίσιμων σημείων για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, ενώ η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί μορφή δευτερογενούς ανάλυσης δεδομένων, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορες μορφές πληροφορίας, όπως κείμενα, συνεντεύξεις, εικόνες ή οπτικοακουστικό υλικό (Ιωσηφίδης, 2008, σ. 62).

Αποτελέσματα

Όπως προέκυψε από τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα νοήματος η ανάλυση των δεδομένων οργανώθηκε γύρω από δύο βασικούς άξονες, α) τη συναισθηματική και κοινωνική παρουσία και β) τη γνωστική παρουσία. Παρακάτω ακολουθούν τα αποτελέσματα της διερεύνησης, ανά Κατηγορία.

Κατηγορία Πρώτη: Κοινωνική/συναισθηματική Παρουσία

Όσον αφορά τον άξονα της Κοινωνικής παρουσίας (Κατηγορία Πρώτη), οι επαναλαμβανόμενες αναφορές/καταγραφές αφορούν τις εξής δυσκολίες:

Υποκατηγορία: Διαχείριση της διαδικτυακής τάξης: α) Σχετικά με την επίλυση προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών, από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στις έρευνες, διαφάνηκε μία ελλιπής κατάρτιση αυτών και συγκεκριμένα διαφάνηκε πως δεν διέθεταν τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να ανταπεξέλθουν στη διαδικτυακή εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ώστε να μπορούν να διαχειριστούν με επιτυχία τα προβλήματα που παρουσιάζονταν. β) Οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονταν αγχωμένοι αλλά και διατεθειμένοι για ουσιαστικές παρεμβάσεις, προσωπική

ανάπτυξη και επαγγελματική κατάρτιση για μελλοντική προοπτική. γ) Οι εκπαιδευτικοί επισήμαναν την αυξημένη ανάγκη συμμετοχής τους στη διαχείριση της επικοινωνίας.

Υποκατηγορία: Αλληλεπίδραση εντός του μαθήματος: α) η εξ αποστάσεως διδασκαλία χαρακτηρίστηκε (από τους εκπαιδευτικούς) ως απρόσωπη διδασκαλία, και συγκεκριμένα ως «έλλειψη άμεσης κοινωνικής αλληλεπίδρασης». β) Η απουσία φυσικής επαφής αποδυνάμωσε τη διδακτική διαδικασία, αφαιρώντας τη ζωντάνια και την αμεσότητα της εκπαιδευτικής σχέσης, σε σημείο που το μάθημα έμοιαζε με μελέτη από βιβλίο χωρίς την παρουσία διδάσκοντα ή με διδασκαλία μέσω αλληλογραφίας. γ) Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί παρατήρησαν ότι η τηλεεκπαίδευση είχε αρνητικό αντίκτυπο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των μαθητών, λειτουργώντας ανασταλτικά για την κοινωνική τους ανάπτυξη. δ) Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών ανέδειξαν ως κυριότερο πρόβλημα την έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους μαθητές τους. Αυτό το απέδωσαν κυρίως στην απόφαση της Πολιτείας να επιτρέψει στους μαθητές να έχουν απενεργοποιημένες τις κάμερες κατά τη διάρκεια του μαθήματος, κάτι που περιόρισε σημαντικά την επαφή και την επικοινωνία. Η διεξαγωγή του μαθήματος με κλειστές κάμερες - για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων - δυσχέρανε περαιτέρω τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων. ε) Τέλος, η ικανότητα του εκπαιδευτικού να εμπνεύσει τους μαθητές περιορίστηκε δραματικά.

Υποκατηγορία: Σχέσεις δασκάλων – μαθητών: α) Υπήρξαν επαναλαμβανόμενες αναφορές (των εκπαιδευτικών) για αδυναμία δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων με τους μαθητές τους. Η φυσική απομάκρυνση εκπαιδευτικών και μαθητών επηρέασε αρνητικά την ποιότητα της εκπαιδευτικής αλληλεπίδρασης και δυσκόλεψε την επικοινωνία, αποτελώντας μία από τις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί. β) Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν διευκόλυνε την εδραίωση ουσιαστικής επικοινωνίας και βαθύτερου δεσμού με τους μαθητές καθώς υπήρξε απουσία κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και μη ανάπτυξη σχέσεων επικοινωνίας, συνεργασίας και ομαδικότητας ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές. γ) Η απουσία άμεσης επαφής και βλεμματικής

επικοινωνίας με τους μαθητές περιορίσει την αίσθηση εγγύτητας και την παιδαγωγική σχέση.

Υποκατηγορία: Σχέσεις μαθητών – συμμαθητών: α) Επισημάνθηκε η έλλειψη κοινωνικών επαφών και η απουσία ανάπτυξης σχέσεων επικοινωνίας, και ομαδικότητας μεταξύ των ίδιων των μαθητών. β) Επισημάνθηκε η δυσκολία στην ύπαρξη συνεργασίας μεταξύ των συμμαθητών, λόγω της απουσίας ομαδικών εργασιών.

Κατηγορία Δεύτερη: Γνωστική Παρουσία

Όσον αφορά τον άξονα της γνωστικής παρουσίας (Κατηγορία Δεύτερη), οι καταγεγραμμένες δυσκολίες που προέκυψαν από την θεματική ανάλυση εντάσσονται στις παρακάτω υποκατηγορίες:

Υποκατηγορία: Σχεδιασμός μαθημάτων: α) Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρεί πως οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν διέθεταν την παιδαγωγική κατάρτιση και την τεχνογνωσία που απαιτούνταν για να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τη μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. β) Αναδείχθηκε ως δυσκολία η αυστηρή προσκόλληση στο πρόγραμμα σπουδών. γ) Ο ασαφής και μη ξεκάθαρος σχεδιασμός προβλημάτισε τους εκπαιδευτικούς. δ) Το επίπεδο προετοιμασίας αναφέρθηκε ως εξαιρετικά χαμηλό. ε) Η διδασκαλία βασιζόταν κυρίως σε διαλέξεις, συζητήσεις και ερωτήσεις-απαντήσεις, με δυσκολίες στην υλοποίηση ομαδικών εργασιών και υλοποίηση project, καθώς διαφάνηκε έλλειψη εμπειρίας σε συνεργατικές μαθησιακές δραστηριότητες και δυσκολία στην οργάνωσή τους. στ) Οι μαθητές δεν κινητοποιούνταν επαρκώς, σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών.

Υποκατηγορία: Ο Χρόνος: α) Η διοργάνωση της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης χαρακτηρίστηκε (από τους εκπαιδευτικούς) ως ιδιαίτερα απαιτητική, με πολλές ώρες μπροστά στον υπολογιστή, τόσο για την ψηφιοποίηση του υλικού όσο και για τη διόρθωση των μαθητικών εργασιών. β) Οι διαδικασίες (σύνδεσης κ.λ.π) απαιτούσαν υπερβολικά πολύ χρόνο. γ) Το ακατάλληλο ωράριο διεξαγωγής των μαθημάτων,

ιδίως τις μεσημβρινές ώρες, κρίθηκε από τους εκπαιδευτικούς κουραστικό τόσο για τους μαθητές όσο και για τους ίδιους. δ) Αναδείχθηκε ως σημαντική δυσκολία η περιορισμένη διάρκεια της διδακτικής ώρας. ε) Ως μία επιπλέον δυσκολία αναφέρθηκε η διαχείριση του διαθέσιμου χρόνου για την κάλυψη της διδακτέας ύλης. στ) Διαφάνηκε (στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών) η υπερβολική επιβάρυνσή τους, τόσο με τον σχεδιασμό και την προετοιμασία των διαδικτυακών μαθημάτων όσο και με την παραγωγή ψηφιακού διδακτικού υλικού.

Υποκατηγορία: Η αξιολόγηση των μαθητών: α) Η αξιολόγηση θεωρούνταν ιδιαίτερα απαιτητική και κρίθηκε αναγκαία η υιοθέτηση εναλλακτικών μεθόδων, καθώς οι παραδοσιακές αξιολογήσεις δεν γινόταν να ανταποκριθούν πλήρως στις νέες συνθήκες. β) Καταγράφηκαν απόψεις ότι η μετάδοση της γνώσης γινόταν κυρίως για να αποδοθεί βαθμός και όχι με στόχο την ανάπτυξη ουσιαστικών δεξιοτήτων από τους μαθητές. γ) Παρατηρήθηκαν σημαντικές δυσκολίες στην αξιολόγηση της προόδου και της συμμετοχής των μαθητών, καθώς και στον έλεγχο της μαθησιακής διαδικασίας.

Υποκατηγορία: Ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα ΕξΑΕ: α) Κατά τις απόψεις των εκπαιδευτικών έλειπε ένα οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο στήριξης και καθοδήγησης, γεγονός που οδήγησε στην ανάπτυξη πρακτικών αλληλοϋποστήριξης μεταξύ συναδέλφων, μέσω διαδικτυακών κοινοτήτων εκπαιδευτικών, μέσω βοήθειας από οικείους ή μεθόδων αυτομόρφωσης, όπως η παρακολούθηση σχετικών βίντεο στο διαδίκτυο. β) Σύμφωνα με τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, η επιμόρφωση ήταν απαραίτητη και θα μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από ταχύρρυθμα διαδικτυακά σεμινάρια. γ) Η κατάρτιση σε παιδαγωγικές μεθόδους για την Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕξΑΕ) κρίθηκε ανεπαρκής. δ) Πολλοί εκπαιδευτικοί ένιωθαν στην αρχή πως δεν θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις δημιουργίας ηλεκτρονικών μαθημάτων και σχετικού εκπαιδευτικού υλικού. ε) Υπήρχε έντονη ανάγκη για επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με το πώς να κάνουν το μάθημα πιο ελκυστικό και διαδραστικό. στ) Εντοπίστηκε ακόμη, στις αναφορές των εκπαιδευτικών η ανάγκη για στοχευμένη, επιστημονικά τεκμηριωμένη επιμόρφωσή τους από ειδικούς του χώρου. ζ) Η απουσία εμπειρίας

στη διαδικτυακή διδασκαλία δημιουργούσε ανασφάλεια και φόβο σε πολλούς εκπαιδευτικούς ως προς την οργάνωση και υλοποίηση ψηφιακών μαθημάτων.

Υποκατηγορία: Εκπαιδευτικό Υλικό: α) Εντοπίστηκαν προβλήματα στην οργάνωση, αξιοποίηση και προσαρμογή του υλικού, ώστε να εξυπηρετεί τους στόχους της διδασκαλίας από απόσταση. β) Η ψηφιοποίηση του ήδη υπάρχοντος υλικού φάνηκε να αποτελεί πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς, καθώς συχνά απαιτούνταν τροποποιήσεις για την ψηφιακή του αξιοποίηση. γ) Πολλοί εκπαιδευτικοί κατασκεύασαν μόνοι τους το υλικό, χωρίς να είναι βέβαιοι αν αυτό ευθυγραμμίζεται με τις αρχές της εξ αποστάσεως μάθησης, αξιοποιώντας σε μεγάλο βαθμό υλικό από τη δια ζώσης διδασκαλία ή τροποποιημένο υλικό από το διαδίκτυο (όπως ψηφιακά φύλλα εργασίας). δ) Οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν δυσκολίες στην αναζήτηση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. ε) Επιπλέον, διατυπώθηκαν απόψεις ότι μια επιμόρφωση ειδικά προσανατολισμένη στον σχεδιασμό υλικού για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση θα τους βοηθούσε να ανταποκριθούν με μεγαλύτερη επάρκεια στις απαιτήσεις της νέας εκπαιδευτικής πραγματικότητας. στ) Η ανάγκη για άμεση προσαρμογή στις νέες συνθήκες δημιούργησε πίεση στους εκπαιδευτικούς, ειδικά κατά το στάδιο της προετοιμασίας και παραγωγής του υλικού. ζ) Ως ο πιο συχνός τρόπος αξιολόγησης αναφέρθηκε η εκπόνηση και παρουσίαση ατομικών εργασιών (διαφάνηκε απουσία αξιολόγησης ομάδων). η) Υπήρχαν προβληματισμοί (από τους εκπαιδευτικούς) σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούνταν η πρόοδος των μαθητών, καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα δια ζώσης εξέτασης.

Συμπεράσματα

Βάσει των παραπάνω ευρημάτων, η παρούσα μελέτη αν και εστιάζει μόνο στη σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα, παρουσιάζει σημαντικές ομοιότητες με τα συμπεράσματα ξένων ερευνών και συγκεκριμένα των Ferri, Grifoni et Guzzo (2020)· Alam (2020)· Cheng (2020)· Lapada, Miguel, Robledo et König· Jäger-Biela et Glutsch (2020) σε όσα ακολουθούν: Αποκλείοντας από το πεδίο της έρευνας τα τεχνολογικά ζητήματα και εστιάζοντας στις παιδαγωγικές προκλήσεις της εξ αποστάσεως

σύγχρονης εκπαίδευσης, διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί ήρθαν αντιμέτωποι με πλήθος δυσκολιών.

Αρχικά στον κοινωνικό και συναισθηματικό τομέα, οι δυσκολίες εντοπίζονται: α) στη δυσκολία ενεργής συμμετοχής και αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του μαθήματος, β) στη διαχείριση της εξ αποστάσεως σχολικής τάξης, γ) στις σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών, δ) στη μειωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών. Δεύτερον, στο γνωστικό επίπεδο, οι δυσκολίες σχετίζονται κυρίως: α) με τον περιορισμένο διαθέσιμο χρόνο, β) με τη δυσκολία στον σχεδιασμό των μαθημάτων, γ) με το εκπαιδευτικό υλικό, δ) με την ανάγκη για συνεχή επιμόρφωση στις παιδαγωγικές αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ε) με ζητήματα αξιολόγησης των μαθητών.

Από τη θεματική ανάλυση των δεδομένων καθίσταται σαφές πως πολλές από τις προαναφερθείσες δυσκολίες προκύπτουν από την έλλειψη παιδαγωγικής ετοιμότητας για την αποτελεσματική εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη αυτής της παιδαγωγικής ετοιμότητας εκδηλώνεται: πρώτον, στον συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα: α) στην αδυναμία αποτελεσματικής διαχείρισης εκπαιδευτικών και συμπεριφορικών προκλήσεων, λόγω ελλιπούς κατάρτισης και εμπειρίας στη διαχείριση διαδικτυακών μαθησιακών περιβαλλόντων, β) στην απουσία συνεργατικών δραστηριοτήτων μεταξύ των μαθητών, γεγονός που εμπόδισε τη δημιουργία θετικού κοινωνικού κλίματος, γ) στη μη ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών λόγω της απουσίας φυσικής παρουσίας, δ) στον περιορισμό της διαδραστικότητας (π.χ. κλειστές κάμερες, έλλειψη οπτικής επαφής).

Δεύτερον, στον γνωστικό τομέα η έλλειψη αυτής της παιδαγωγικής ετοιμότητας εκδηλώνεται: α) στην έντονη πίεση χρόνου (υπερβολικό φόρτο εργασίας, απαιτητική προετοιμασία, μειωμένη διδακτική διάρκεια και ακατάλληλα ωράρια), β) στην περιορισμένη αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών αξιολόγησης (με κυρίαρχα εργαλεία τις ατομικές εργασίες και την ασύγχρονη συμπλήρωση φύλλων εργασίας), γ) στον πρόχειρο σχεδιασμό των μαθημάτων (απουσία στρατηγικού πλάνου, αδυναμία οργάνωσης συνεργατικών δραστηριοτήτων και επικράτηση παραδοσιακών μεθόδων διδασκαλίας), δ) στην απουσία κατάλληλου διδακτικού υλικού (δυσκολία εύρεσης, δημιουργίας ή προσαρμογής ψηφιακού περιεχομένου),

ε) στην ανάγκη για στοχευμένη επιμόρφωση εκπαιδευτικών ως προς τις παιδαγωγικές διαστάσεις της ΕΞΑΕ.

Συζήτηση και περιορισμοί

Συνοπτικά, λοιπόν, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να συμβάλει στη διεξαγωγή περαιτέρω ερευνών στο μέλλον και να αξιοποιηθεί ως αφετηρία προβληματισμού και σχεδιασμού σε περίπτωση μελλοντικής ανάγκης εφαρμογής της ΕΞΑΣΕ, είτε λόγω εκτάκτων συνθηκών όπως μια νέα υγειονομική κρίση, είτε για άλλους παιδαγωγικούς ή εκπαιδευτικούς λόγους. Ωστόσο, κάποιοι παράγοντες και περιορισμοί ενδέχεται να περιορίζουν τη δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων της παρούσας μελέτης, όπως η ενδεχόμενη αδυναμία διασφάλισης της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των υπό μελέτη ερευνών και η πιθανότητα τα πρωτογενή δεδομένα των ερευνών που μελετήθηκαν να μην είναι αντιπροσωπευτικά, χωρίς αυτό να μειώνει την αναγκαιότητά της και την επιτακτική ανάγκη για μία οργανωμένη, ποιοτική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω στις παιδαγωγικές διαστάσεις της σύγχρονης, ασύγχρονης και μικτής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αναστασιάδης, Π. (2020). Η Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην εποχή του Κορονοϊού COVID19: το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόκληση της μετάβασης στο «Ανοιχτό Σχολείο της Διερευνητικής Μάθησης, της Συνεργατικής Δημιουργικότητας και της Κοινωνικής Αλληλεγγύης». *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 16(2), 20-48.
- Αναστασιάδης, Π. (2014). Η έρευνα για την ΕξΑΕ με τη χρήση των ΤΠΕ (e- learning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Ανασκόπηση και προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 10(1), 5-32.
- Βασάλα, Π. (2005). Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης, (Επιμ), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές εφαρμογές*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology* (Vol. 2, pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Cheng, X. (2020). Challenges of 'School's Out, But Class's On' to School Education: Practical Exploration of Chinese Schools during the COVID-19 Pandemic (March 31, 2020). *Sci Insigt Edu Front*, 5(2), 501-516.
- Ferri, F., Grifoni, P., & Guzzo, T. (2020). Online Learning and Emergency Remote Teaching: Opportunities and Challenges in Emergency Situations. *Societies*, 10, 86. doi:10.3390/soc10040086.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, 27, 1–15.
- Ιωακειμίδου, Β., Βλαχοστέργιου, Κ., Σούρρας, Θ., Λιόπα, Ν., Κοκκινιά, Θ., Σούλα, Ε., & Τσαλαμπαμπούνη, Φ. (2021). Εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση και ψηφιακή αφήγηση: η υλοποίηση εν μέσω πανδημίας ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με θέμα τη συμπερίληψη. *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 17(1), 76-101. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.26329>
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Θεωρία και Πράξη* (μφρ. Α. Μανιάτη). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Karalis, T. (2020). Planning and evaluation during educational disruption: lessons learned from covid-19 pandemic for treatment of emergencies in education. *European Journal of education studies*, 7,4, 125-142.
- König, J., Jäger-Biela, D., & Glutsch, N. (2020). Adapting to online teaching during COVID-19 school closure: teacher education and teacher competence effects among early career teachers in Germany. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 608-622. DOI: 10.1080/02619768.2020.1809650
- Lapada, A.A., Miguel F.F., Robledo, D.A.R., & Alam Z. (2020). Teachers' Covid-19 Awareness, Distance Learning Education Experiences and Perceptions towards Institutional Readiness and Challenges. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 19(6), 127-144.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης - Στοιχεία θεωρίας και πράξης*. Αθήνα: Προπομπός.

- Μανούσου, Ε. (2021). *Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Ζητήματα σχεδιασμού και οργάνωσης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Φυλάτος.
- Παπαδημητρίου, Σ. (2020). Η συμβολή της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης στην εξ αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 16(2), 49-66. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.24560>
- Παπαδημητρίου, Σ. (2018). Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, μελέτης περίπτωσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου, *Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Αναζητώντας την καινοτομία, την τέχνη, τη δημιουργικότητα*, Γ' τόμος, 85-98.
- Σοφός, Α. Λ. (2021). Εκπαίδευση υπό έκτακτες συνθήκες ή εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση; Προβληματισμοί και ζητήματα που προκύπτουν για τον εκπαιδευτικό και προοπτικές για το μέλλον. 1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο, *Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες*, (1), 38-50.
- Χατζηνικήτα, Β. (Επιμ.) (2013). *Οδηγός σχολιασμού διπλωματικής εργασίας* (εμπειρική έρευνα). Ανακτήθηκε 20/9/2022, από: <https://lib.eap.gr/images/SAS.pdf>

Όροι Έκδοσης, Πνευματικά Δικαιώματα και Ακαδημαϊκή Δεοντολογία

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο των εργασιών του Συνεδρίου. Οι απόψεις που διατυπώνονται στα κείμενα είναι αποκλειστικά προσωπικές απόψεις των συγγραφέων και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις θέσεις της Οργανωτικής ή της Επιστημονικής Επιτροπής.

Ευθύνη Συγγραφέων & Πνευματικά Δικαιώματα: Κάθε συγγραφέας φέρει την πλήρη και αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο του κειμένου του. Οι συγγραφείς εγγυώνται ότι τα κείμενά τους αποτελούν προϊόν πρωτότυπης επιστημονικής εργασίας και ότι έχουν εξασφαλίσει όλες τις απαραίτητες γραπτές άδειες για τη χρήση υλικού (εικόνες, διαγράμματα, εκτενή αποσπάσματα κ.λπ.) που υπόκειται σε πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης (TN): Στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, οι συγγραφείς δηλώνουν ότι η χρήση εργαλείων Παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης (GenAI), όπου αυτή πραγματοποιήθηκε, περιορίστηκε αποκλειστικά σε υποστηρικτικό επίπεδο (π.χ. γλωσσική επιμέλεια, οργάνωση δομής). Η τελική επιστημονική κρίση, η επαλήθευση των πηγών και η αυθεντικότητα των συμπερασμάτων παραμένουν αποκλειστική ευθύνη των φυσικών προσώπων-συγγραφέων.

Οι επιμελητές/τριες της έκδοσης και οι διοργανωτές του Συνεδρίου δεν φέρουν καμία ευθύνη για τυχόν παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων ή για την επιστημονική ακρίβεια των στοιχείων που παρατίθενται από τους συγγραφείς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΟΙ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ ΕΡΕΥΝΕΣ

Συγγραφείς	Τίτλος	Έτος
1.Τζανέτου Ελένη	Διερεύνηση των απόψεων των μελών των σχολικών μονάδων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Κορινθίας αναφορικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του κορωνοϊού για το σχολικό έτος 2020/2021	2021
2.Πολίτη Αναστασία & Καραγιάννη Ιωάννα	Στάσεις των εκπαιδευτικών για την αποτελεσματικότητα της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης.	2021
3.Αρβανίτη Σταματία	Εκτίμηση άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων στην εκπαίδευση από την πανδημία-Μεθοδολογικό πλαίσιο και Μελέτη Εφαρμογής	2021
4.Γκούσιου Δήμητρα	Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε μαθητές Δημοτικού: η συγκυρία της πανδημίας Covid – 19 στην Ελλάδα	2021
5.Μήλιος Κωνσταντίνος	Απόψεις εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης για το βαθμό ετοιμότητας στη χρήση της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης στα χρόνια της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) και τους παράγοντες που εμποδίζουν την εφαρμογή της	2021
6. Μιχαηλίδου Αικατερίνη	Επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην επείγουσα εξ αποστάσεως εκπαίδευση των μαθητών τους σε περίοδο κρίσης	2021
7.Τσίκη Ελένη	ΑεξΑΕ και μάθηση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας των φιλολογικών μαθημάτων μέσα από τη χρήση πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης	2021
8.Τσάνη Αγγαία	Διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση	2021
9.Κουσάκη Ζωή	Εκπαιδευτικές στρατηγικές για διαδικτυακή διδασκαλία εν μέσω πανδημίας (COVID19) στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση – Μία μελέτη περίπτωσης της περιφέρειας Δήμου Θέρμης	2021
10.Παπικιώτη Κωνσταντίνα	Σύγχρονη και ασύγχρονη ηλεκτρονική μάθηση: Στάσεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφερειακής Ενότητας Πρέβεζας για την εξ αποστάσεως διδασκαλία σε περίοδο καραντίνας	2021
11. Ψύρρας Γεώργιος	Απόψεις εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την επείγουσα σχολική εξ αποστάσεως διδασκαλία κατά την περίοδο της πανδημίας	2021
12. Νικολού Βασιλική	Απόψεις Νηπιαγωγών για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (σύγχρονη και ασύγχρονη), κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19	2021
13. Αντωνόπουλος Δημήτριος	Εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση εκτάκτως κατά την περίοδο της πανδημίας. Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης β' Αθήνας για την αξιοποίηση της μετά την πανδημία	2022
14.Μπεκιάρη Αδαμαντία	Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας σχετικά με τις προκλήσεις, τις δυνατότητες και τις προοπτικές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτή εφαρμόστηκε στην Ελλάδα την περίοδο της πανδημίας του Covid-19	2021
15.Γκόρος Λ. Δημήτριος	Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η επίδραση της ηλεκτρονικής ηγεσίας σε αυτή: απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με την ετοιμότητά τους, κατά την πανδημία του κορωνοϊού	2021
16.Καλαμπίχης Εμμανουήλ	Ευρωπαϊκές πολιτικές Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στην Εκπαίδευση. Αντιλήψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την αποτελεσματικότητά της κατά την πανδημία COVID-19	2021
17. Γιάνναρης Γεώργιος	Η εφαρμογή της Εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19	2021
18.Γαλανοπούλου Ελισάβετ	Διερεύνηση των απόψεων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και γονέων/κηδεμόνων παιδιών δημοτικού σχολείου για την υλοποίηση της επείγουσας εξΑΔ την περίοδο της πανδημίας COVID-19	2022
19.Μουζακιώτη Ειρήνη	Η επιμόρφωση και η αποτίμηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο εν μέσω πανδημίας Covid-19	2022
20. Κοζάνογλου Ελισάβετ	Έρευνα για εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19: Βαθμός ετοιμότητας εφαρμογής της ηλεκτρονικής μάθησης και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καταγραφή των απόψεων, των γνώσεων και των βασικών δεξιοτήτων τους	2022

21. Μανώλη Χριστίνα	Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ο αντίκτυπος της εφαρμογής της στους εκπαιδευτικούς	2022
22. Μαρασλή Ιωάννα	Οι Τ.Π.Ε και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην "covid εποχή": όρια και προοπτικές – Απόψεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	2021
23.Μαρμαρά Στυλιανή	Ο αντίκτυπος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην εκπαιδευτική κοινότητα	2022
24. Νικολάου Νικόλαος	Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Ιωαννίνων σχετικά με τα εργαλεία, τις δυσκολίες και τα οφέλη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας covid-19	2022
25. Παναγιωτοπούλου Ευαγγελία	Η αίσθηση ευθύνης των Ελλήνων εκπαιδευτικών ως μηχανισμός στήριξης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά την πανδημία του Covid-19	2022
26. Παπαδημητρίου Ελένη	Πανδημία covid-19 και νέες μορφές εκπαίδευσης	2022
27. Παπαδοπούλου Μαρία	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση στον καιρό της πανδημίας: απόψεις εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής σχετικά με την ετοιμότητα, τις προκλήσεις και τις μετά-COVID εκπαιδευτικές πρακτικές	2021
28. Χατζή Γεωργία	Η άποψη των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη σύγχρονη και ασύγχρονη τηλεεκπαίδευση	2022
29. Αραβαντινού Μαλλιώρα Δανάη	Η Επείγουσα Διαδικτυακή Εκπαίδευση στην Α/βάθμια Εκπαίδευση κατά την περίοδο της πανδημίας "Covid-19": Διερεύνηση απόψεων, πρακτικών και προβλημάτων που προέκυψαν το σχολικό έτος 2019-2020	2021
30. Βασιλάκη Αγγελική	Απόψεις και εμπειρίες των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Χίου για την εφαρμογή της Επείγουσας Διαδικτυακής Διδασκαλίας λόγω της πανδημίας Covid-19	2022
31. Βε Μαρία	Μέτρηση της ικανοποίησης των εκπαιδευτικών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Εφαρμογή στα νηπιαγωγεία	2021
32. Δαλαγιώργου Μαρία	Μελέτη και βελτιστοποίηση μεθοδολογιών εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης στο μάθημα της πληροφορικής για μαθητές Γυμνασίου	2022
33. Σιώκου Στέλλα	Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην προσχολική εκπαίδευση την εποχή της πανδημίας και οι επιπτώσεις της στη λειτουργία των νηπιαγωγείων. Μια εμπειρική μελέτη υπό το πρίσμα της συστημικής θεωρίας	2021
34. Γκιάτα Βάια	Διαδραστικότητα και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία	2022
35. Νικολαΐδου Νικολέττα	Ετοιμότητα εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για εξ αποστάσεως εκπαίδευση εν μέσω πανδημίας (Covid-19): Απόψεις εκπαιδευτικών νομού Θεσσαλονίκης	2021
36. Τριανταφυλλοπούλου Βασιλική	Απόψεις και ετοιμότητα των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19	2021
37. Varvara Kosina (Αγγλική γλώσσα)	English language teachers' attitudes and beliefs towards distance education: The Greek context.	2021
38. Κατιδιώτη Ιωάννα	Η Εφαρμογή της Επείγουσας εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στο Σχολείο την Περίοδο 2020-21: Απόψεις και Πρακτικές των Συμμετεχόντων στο Ταχύρρυθμο Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών του Πανεπιστημίου Αιγαίου	2022
39. Τσούκας Ευάγγελος	Πολιτικές ενεργοποίησης της τηλεεκπαίδευσης σε καιρό πανδημίας Covid-19 (2020-21) στην Ελλάδα Η πρόκληση και η αποδοχή της από τους εκπαιδευτές. Η περίπτωση των ΔΙΕΚ Αττικής	2021
40. Κουρτέλη Αλεξάνδρα	Η διδακτική και επιμορφωτική εμπειρία Φιλολόγων του Γενικού Λυκείου στην Επείγουσα Εξ Αποστάσεως Διδασκαλία λόγω της πανδημίας COVID-19 ως παράγοντας της επαγγελματικής τους ανάπτυξης	2021
41. Χατζηχριστοδούλου Ανθούλα-Παρασκευή	Απόψεις εκπαιδευτικών για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση την εποχή του Covid-19	2022
42. Μαραγκάκη Μαρία	Διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Κορινθίας αναφορικά με τα οφέλη, τα εμπόδια και την αποτελεσματικότητα της απομακρυσμένης διδασκαλίας, κατά την έκτακτη εφαρμογή της στα σχολεία την περίοδο της πανδημίας του κορωνοϊού.	2021
43. Αγγελοπούλου Ελένη	Η εφαρμογή της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης στην Προσχολική Εκπαίδευση: Δυσκολίες και εμπόδια κατά τη χρήση των ΤΠΕ από τους Νηπιαγωγούς	2021
44. Χρυσοστόμου Αναστασία	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση: απόψεις και στάσεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά την προσωρινή απαγόρευση λειτουργίας των σχολείων λόγω του κορωνοϊού COVID-19	2020
45. Γιασιράνης Στέφανος & Σοφός Αλιβίζος (Λοΐζος)	Η αποτίμηση από την πλευρά των εκπαιδευτικών της αξιοποίησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εν μέσω πανδημίας: Στάσεις, προβλήματα και προοπτικές	2021
46. Μπακιρτζή Ιωάννα	Κλείσιμο σχολείων. Και τώρα τι; - Μια διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών για τη σύγχρονη και ασύγχρονη εκπαίδευση	2021

47. Πρωτόπαπας Ελευθέριος Ιωάννης, Κυριαζής Χρήστος & Στόγιας Σωτήριος	Η Ελληνική Δημόσια Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση τον καιρό του COVID-19: Η άποψη των εκπαιδευτικών	2021
48. Αδάμ Μαρία, Παπαδημητρίου Σοφία & Μουζάκης Χαράλαμπος	Οι ευκαιρίες και τα εμπόδια στην αξιοποίηση των μορφών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από τους/τις Νηπιαγωγούς την περίοδο της πανδημίας	2021
49. Παλαιολόγου Νεκταρία, Καρανικόλα Ζωή, Δράγου Ευαγγελία, Ντίνας Κωνσταντίνος & Γιαλαμάς Βασίλης	Διερεύνηση στάσεων των εκπαιδευτικών για την αναγκαστική εξ αποστάσεως εκπαίδευση μαθητών/τριών λόγω COVID-19	2021
50. Αραβαντινού Δανάη & Απόστολος Κώστας	Επείγουσα Απομακρυσμένη Διδασκαλία (ΕΑΔ) στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση κατά την 1η Περίοδο της Πανδημίας COVID-19: Μια Ποιοτική Διερεύνηση Απόψεων, Πρακτικών και Προβλημάτων σε Εκπαιδευτικούς και Γονείς	2021
51. Κουντουρατζόγλου Ευσεβία Ιωάννου	Ένταξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας, μελέτη περίπτωσης της Δυτικής Μακεδονίας (Κοζάνη, Καστοριά, Γρεβενά, Φλώρινα)	2021
52. Κουνατίδου Θεογνώσια, Μαυροειδής Ηλίας & Μαρούκη Πουλχερία	Ο ρόλος της παιδαγωγικής διάστασης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην οικοδόμηση ενός «Ανοικτού Σχολείου» την εποχή του Covid-19. Μελέτη περίπτωσης σε μαθητές της Γ' Λυκείου στη Θεσσαλονίκη	2022
53. Σουτόπουλος Νικόλαος & Γεωργίτσας Νικόλαος	Στάσεις, αντιλήψεις και ψηφιακές δεξιότητες εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Ν. Πρέβεζας για την ΕξΑΕ κατά την έκτακτη περίσταση Μαρτίου-Μαΐου 2020 λήψης μέτρων πρόληψης του ΥΠΑΙΘ κατά του Covid-19	2021
54. Jimoyiannis, A., Koukis, N. & Tsiotakis, P (Αγγλική γλώσσα)	Shifting to emergency remote teaching due to the COVID-19 pandemic: Greek teachers' beliefs and experiences	2021
55. Παράσχου Βασίλειος, Κρητικός Γιώργος & Κώστας Απόστολος	Σύγχρονη και Ασύγχρονη Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση κατά την 1η φάση της Πανδημίας λόγω COVID-19: Συμπεράσματα από το Ταχύρρυθμο Πρόγραμμα Επιμόρφωσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου	2021
56. Τζιμόπουλος Νίκος, Προβελέγγιος Πέτρος & Ιωσηφίδου Μαρία	Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και οι Έλληνες εκπαιδευτικοί κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας 2020 Έρευνα στο πλαίσιο των σεμιναρίων της ελληνικής κοινότητας eTwinning	2021
57. Γεωργουλάκου Ιωάννα & Κώστας Απόστολος	Εμπόδια στην εφαρμογή της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης την περίοδο της Πανδημίας - Απόψεις εκπαιδευτικών ειδικής και γενικής αγωγής στο Γυμνάσιο	2022
58. Ευστρατίου Φώτη Παρασκευή	Προσαρμογή στην εποχή COVID-19 και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο. Διερεύνηση απόψεων εκπαιδευτικών	2021
59. Γιαβρίμης Παναγιώτης & Φερεντίνου Ουρανία	Επείγουσα απομακρυσμένη εκπαίδευση στην εποχή της καραντίνας. Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	2022
60. Σταχτέας, Χαράλαμπος & Σταχτέας, Φώτης	Ιχνηλάτηση των απόψεων των καθηγητών για την τηλεεκπαίδευση στην αρχή της πανδημίας	2020
61. Σταχτέας, Χαράλαμπος & Σταχτέας, Φώτης	Όψεις της εφαρμογής της σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης υπό τη σκιά του δεύτερου κύματος της πανδημίας covid-19	2021
62. Αμοργιανιώτη Ειρήνη	Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση την εποχή του Covid-19. Ποιοτική Προσέγγιση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	2020
63. Foti Paraskevi (Αγγλική γλώσσα)	Research in distance learning in greek kindergarten schools during the pandemic of covid-19: possibilities, dilemmas, limitations	2020
64. Nikiforos Stefanos, Tzanavaris Spyros & Kermanidis Lida (Αγγλική γλώσσα)	Post Pademic Pedagogy: Distance education in Greece during COVID 19 Pandemic, through the eyes of teachers	2020
65. Φωτόπουλος Νίκος	Το εκπαιδευτικό επάγγελμα στην εποχή της Covid 19: προκλήσεις, αβεβαιότητες, προοπτικές	2022
66. Συντάκτης: Κλουβάτος Κων/νος - ΚΕΣΥ ΝΑΞΟΥ	Αποτύπωση προβλημάτων την περίοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στα σχολεία αρμοσιότητας του ΚΕΣΥ Νάξου	2021
67. ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ. (Κέντρο Μελετών Και Τεκμηρίωσης) της ΟΛΜΕ	Όψεις της τηλεεκπαίδευσης κατά την περίοδο της πανδημίας: Μορφωτικές ανισότητες και συνέπειες στα εργασιακά δικαιώματα	2021